

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00554882 (W)

З ІСТОРІЇ ТЕРОРУ

Львів. Бібліотека
АН УРСР

Ціна 25 сот.

НАКЛАДОМ ВИД. КООП. „ГРОМАДА“
ЛЬВІВ 1932.

T1(2Yk15-82)ратомансб
T3(2)5-4

Друк. Ставр. Інст. в під. З. М. Медицького,
у Львові вул. Бляхарська ч. 9, тел. 34-76

~~Секрет~~

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

З ІСТОРІЇ ТЕРОРУ

(Громадський Голос ч. 23/32.).

Питання про доцільність терору*) як засобу в політичній боротьбі займало увагу людей від соток літ. Від давних часів були і прихильники і противники одиничного терору. Але з особливою силою обговорювали

*) Терор є слово латинське і значить „страх“, „залякування“, „пострах. Про терористичний замах говоримо тоді, коли хтось через особистий напад або вбивство хоче державну владу чи якусь клясу залякати і примусити до певних уступок. Отже не є терором це, коли хтось виступає в обороні свого життя і здоров'я перед чужим нападом, чи в обороні життя і здоров'я чи добра других людей. Цеє так звана слушна оборона, яку признає навіть писане право, котре каже, що проти безправного нападу можна уживати оборони при помочі навіть насильства.

це питання в довоєнній Росії, в країні, що жила сотні літ під жорстоким режимом кнута і нагайки, отже там, де був зрозумілий ґрунт для думки про терор.

Як відомо, найбільше розголосу наробила в Росії перша правильна терористична організація т. зв. „Народной Воли“, що розвивала свою діяльність на склоні 70-их і в перших роках 1880-х років. Це був відрух протесту проти погромів над соціялістами, які зачав тоді уряд.

М. Драгоманів дав докладну оцінку, як повстав цей рух і який він носив характер. В статті „Коли битись, то не миритись!“ у № 1 „Листка Громади“ 1878 р. Драгоманів переповідає наперед, як соціялісти, „входячи в народ“, вели там пропаганду соціялістичних і революційних думок, не вживаючи однак терору. Їх ловили, саджали по тюрмах, за роздавання книжок засуджували на 10 літ каторги. Цар писав вселюдні письма про страшну революційну пошесть, що розійшла-

ся по державі і кликав всіх дворян, попів і поліцію до енергійної боротьби з небезпекою. Жандарми в роках 1875—1877 виарештували в Росії до 2000 соціялістів, з яких тільки оден оборонявся оружно (був Кавказець).

Тількиж довго так не могло бути. Царські влади перетягли струну (може й свідомо? — Редакція). Ті муки та зневага стали викликати відпір з боку соціялістів.

„Як завше в світі буває, шкура заговорила раніше, ніж голова і звісно, заговорила, як уміла. То там, то сям, почали бити то шпіонів, то прокурора, то начальника поліції, то шефа жандармів. По більшій часті після кожного такого вчинку появлялися печатні листки про те, що це зроблено соціялістами; на інших були й печатки комітету або „суду соціялістично - революційної партії“. Замість колишніх проповідачів словом (пропагандистів), почали брати гору між соціялістами прихильники так званої „проповіді ділом“.

Перший такий випадок спроби ставити опір поліції стався 1878 р. на Україні, в місті Одесі, коли жандармерія облягла дім Івана Ковальського, де були зібрані соціялісти. Вони ставили збройний опір. Але Драгоманів, хоч привитав сам і чинок оборони Ковальського і товаришів, не забув відразу вказати на деморалізацію, яка пішла від того виступу. Бо Ковальський і товариші на суді намагалися викрутитися від відповідальности та мирилися з ворогом. Вже тоді бистре око Драгоманова добачило небезпеку від терористичного способу боротьби: замість піднести духа громадянства, цього роду вчинки часто ще більше його **приголомшують** тим, що революціонери відпекуються своїх ідей на суді; тим вони наносять найтяжчий удар справі, якій служать. Краще тоді було й нічого не робити! — каже М. Драгоманів з приводу подій того часу. „Коли битись, то не миритись!“ (читай в брошурі

М. Павлика, Мих. Драгоманів, як політик, Львів 1911*).

Далі передбачив Драгоманів геніальним оком і ту всю систему **прсвокацій**, яку потім справді розвинула поліція, надсилаючи в ряди революціонерів своїх наємників, які підмавляли їх на різні, нераз явно глупі вчинки, аби скомпромітувати революціонерів, а потім ще **всіх по-видавати**. Драгоманів передсказав наперед, що при хитрості російської поліції **підпольна боротьба звернеться проти самої революції**, що терор таємної організації стане в руках уряду найсильнішим способом боротьби з цілим визвольним

---

*) Це є найболючіше місце всякої підпольної роботи: коли на суді викручують ся від відповідальності. Одно з двох: або терор має ціль нанести дійсні шкоди противникові, або пропаганду. Перше є смішне, бо-ж убиття навіть соток людей не наносить ніякої шкоди режимові. Остатє друге. Але й те друге зводиться на нівець, коли підпольники на суді відмовляються від своїх ідей. Отже що остатє з цілої підпольної роботи? (Дописка Редакції).

рухом і самою засадою політичної волі. Крім того він писав: „При тім політичнім ладі, якому піддана тепер Росія, та в такий час ніхто не може ручити за себе, що не сповнить убивства, котре матиме політичний характер. Але бодай трохи далековидючі політичні діячі... мусять тікати від усього, що може мати значіння піднесення вбивства **в систему політичної боротьби**.. Раз, що це згубилоби саму політичну боротьбу, **справивши її проти осіб, а не проти звісного ладу, і надавши їй поверховний характер**, а друге, признаючи вбивства за правний спосіб політичної боротьби, прихильники політичної волі помагалиби піддержувати відкидуваний ними принцип“.

Як бачимо з повищих слів Драгоманова, він **розумів** дуже добре, що в певних державно-політичних і соціяльних відносинах є політичні вбивства дуже можливі. Їх неминуcho, до певної міри, викликають ці обставини. Але розуміючи це, Дра-

гоманів виразно звертав увагу, що **свідомий** організований визвольний рух не може прийняти політичного вбивства як **системи** політичної боротьби. Втім думка М. Драгоманова є вповні згідна з цілим західно-європейським соціалістичним рухом. Коли в західній Європі траплялися пізніше політичні замахы з боку окремих соціалістів (як замах М. Січинського на графа Потоцького, або замах Ф. Адлера на президента міністрів Штірка), то ці замахы в корені ріжнилися від терористичних замахів останніх часів у нас. По перше ні М. Січинський, ні Ф. Адлер **ані самі** не належали до ніякої конспіративної організації терору, **ані не проповідували** творити такі організації. Очевидно, що вони самі бачили недоцільність того роду організацій. По друге, вони робили лише **особисту жертву**, спонукані до того моральними мотивами, як відрух невиносимих відносин життя народу. За свій вчинок вони самі брали **повну відповідальність**,

заявляючи про причини свого вчинку отверто на суді. Але ніхто з названих осіб не обстоював думки про те, що особистий терор можна зробити **засадою політичної діяльності**, системою.

Драгоманів мав ясну думку про способи суспільної праці. Він не був **лише** за мирними способами боротьби, але признавав konieczність і остаточної фізичної боротьби з безправством і насильством, однак **лише** організованої в **масових** формах політичної організації.

З наведених в горі думок Драгоманова бачимо також, що він не сподівався в засаді ніяких реальних успіхів **у вихованні мас** від політичних вбивств і подібних одиничних вчинків. А виховання мас — це **одинок**а ціль революціонера! Дійсність оправдала всі його побоювання. Ніякої революції терор „Народной Воли“ не викликав, навпаки приніс лише повний розгром не лише соціалістичних, але і всіх громадських організацій, розбиття, зне-

віру і страх перед якоюбу ь громадською роботою.

Уряд, розправляючись кроваво з революціонерами, при тій нагоді розганяв усі суспільні товариства і організації, а спеціально вдарив на українство. Прийшов час найстрашнішої реакції (**указ** 1876 року і далші репресії у 80-их роках). Кращої нагоди для нищення самодіяльности громадянства годі було й подумати. В ті часи маємо найбільший занепад також укр. національного руху, втечу від усякої „політики“, а „Кияне“ відпекуються навіть знайомства з політичною еміграцією (Драгомановим і тов.). Так воно тяглося більше 20-ти літ! Такий був наслідок терористичної діяльности „Народної Волі“.

Відживати почав **революційний рух** у Росії щойно під кінець дев'ятих років, але вже у формі політичного і економічного освідомлення працюючих мас дорогою устної і літературної пропаганди визвольних ідей та **масових виступів**, (еко-

номічних страйків, політичних демонстрацій і т. п.), закріплюваних організаційно, будовою політичних партій, професійних організацій і пр.

Скоро однак почав відживати й політичний терор, який в часі перед і по революції 1905 р. прибрав ще більші розміри, як в 70—80 роках. Однак тепер це була вже „заслуга“ не тільки „Боевої дружини“ партії соціялістів революціонерів, скільки департаменту поліції, бо керманчем тої „Дружини“ й організатором убивств великих князів, губернаторів і пр. був ніхто інший тільки **агент Департаменту Поліції Азев**. Він, власне, був головою „Боевої Дружини“!

Отже політичні убивства були потрібні **не для революції, а для її задавлення**. Цими вбивствами, які організували правительственні агенти-провокатори, правительство оправдувало себе в opinіi власної і чужої суспільности в драконському стлумленні **властивого** визвольного руху, який почав охоплювати чим

раз ширші маси. Цей рух виливався в дійсно **небезпечні** для царсько-самодержавного ладу форми масових політичних і професійних організацій внутрі і масових страйків та демонстрацій і масової боротьби на зовні.

З терористичної роботи не було ніякої користи для справи **революції** і якби не **загальне піднесення освіти і організації серед народніх мас**, що сталося вже у новім столітті, то на ніщо не здалисяби геройські жертви людей „Народної Воли“, убиття царя 1881 р. та цілого ряду його високих урядників. Не тільки ті вбивства не змінили політичного стану, але навіть не допомогли виховати нарід на революціонерів.

Воно й не дивно, бо ще ніколи темного народу не виховано на свідомого громадянина оповіданнями і звістками про подвиги **одиниць**. Неосвічений і темний нарід не є здібний до організації і масової боротьби. Подвиги відважних одиниць він

приймає до відома так само, як казки про різних силачів і великанів. Як відомо, ще ніколи зі слухання таких казок не вирости великі люде, бо темний нарід дивиться на те не як на вчинки таких самих, як він людей, а додає їм звичайно байковий образ якоїсь надприродної сили. — Тимбільше коли самі автори тих вчинків ширять таку думку про те, що нарід можна спасти геройськими вчинками одиниць.

Привчаючись до того, що громадську роботу має робити **хтось**, а не я, якісь вибрані особи, силачі, а не я, ти, він, всі ми, звичайні люде, нарід ніколи не стане **сам організуватися** і боротися. Це є ще одна і дуже важна причина, чому „революційні вчинки“ **одиниць** не можуть навіть рівнятися з вартістю тої роботи, яка йде в найглибші **маси**, від хати до хати і **організує** та освідомлює всіх без виїмку членів народу. Таку організацію найкраще переводиться, творячи політичні, освітні і господарські товариства, спілки, союзи.

Ось це є справжня і найцінніша о-свідомляюча робота, якої не заступить ніяка інша „пропаганда“. Кожна переміна мусить наперед стати-ся у **головах** людей і то не гуртка вибранців, а в найширших **масах**. Щойно, опанувавши маси, ідея є зрілою до того, щоби могла переводитися **в життя**. Поки того нема, пустими є всякі балачки про тревалі переміни, хочби навіть в межах одної громади.

Такої роботи ще ніколи не зробили **дрібні гуртки**, („ініціативні меншости“). І тому ми відкидаємо цю форму, як недоцільну, а навіть шкідливу, так як взагалі відкидаємо яacobінсько-большевицьку віру в божє посланництво диктаторських груп, гуртків чи клік.

Орган УСРП, „Гром. Голос“ писав на цю тему в ч. 21/32 п. 3.

Терор і революція.

Але може поставити хтось такий запит: То ви є проти проповідува-

ного особистого, окремого терору УВО чи ОУН тільки тому, що вони фашисти. А ось, якби цей терор виконували соціялісти, то тоді ви були б за ним.

На це ми відповідаємо: Ні! Ми вважаємо недоцільними і шкідливими окремі терористичні акти всякої таємної, конспіративної організації, яка б вона не була.

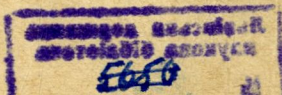
Чому? Ось з таких причин:

1. **Суспільний лад** держиться не на окремих одиницях, але на певних дуже складних **продукційних відносинах**. Капіталістична господарська система не буде повалена ані не прийде соціялістичний лад тоді, коли хтось вб'є сотню чи дві сотні дідичів або фабрикантів. Соціялістичний лад можна завести тільки через зміну організації господарства, а її ніяким убійством одиниць перевести не дасться. До того треба, щоби про потребу і способи зміни було тверде переконання в більшості трудового населення. На-

віть найбільш жертвенна і героїська таємна організація нічого не вдіє в тій справі терором, бо таємна організація з природи річи може обєднувати найбільше кількадесять осіб.

2. Те саме треба сказати про політично-державний лад. Тільки перед тисячами років держави опиралися на одну особу короля, диктатора чи його міністрів. У новітніх часах держава опирається на сотнях тисяч війська і на суспільних клясах та націях. Убийство одної-двох, трьох чи кількадесять навіть урядових осіб ані держави не завалить, ані їй не пошкодить. Тому, що держава та її лад опирається на масі, то зміна державно-політичних відносин може наступити тільки через масову організовану політичну боротьбу. Звичайно одиничний терор використовує влада лише на те, аби потім ще скріпити систему свого урядового терору та мати для нього оправдання. Ще давніше, у ч. 8. за 1932 рік

у цьому ж „Гром. Голосі“ писалося:
„Людам, необізнаним зі суспільни-
ми справами, а особливо молоді,
кличі до розбудови суспільних ор-
ганізацій (освітних, економічних, ба,
навіть політичних) — видаються за
мало революційними. Ми не хотіли-
би тут покликуватися на величезні
дискусії, які ведено на цю тему
свого часу між прихильниками ро-
сійського „революційного“ есерівства
та „еволюційного“ марксизму. Нам
вистарчить вказати на те, що зро-
било з тим життя. „Еволюційні“
**марксисти дійшли до влади в часі
революції** і взяли під ноги „рево-
люційне“ есерівство, а це тому, що
марксизм весь час систематично пра-
цював у масах, організуючи робіт-
ництво біля його щоденних боля-
чок, тоді як есерівство, хоч виси-
лило свою енергію в героїчній те-
рористичній боротьбі (а може якраз
тому) — організації в масах не ство-
рило і в добі **справжньої револю-**
ції залишилося без організованого
п'ястука, хоч **настрої** в його ко-

ристь були в сільських масах величезні. (Хоч у многих інших питаннях рацію мали есери, а не марксисты, то в цій справі рацію мали ті другі. Між іншим таку саму думку про вагу організації мас заступав у нас М. Драгоманів).

Історія доказала, що справді **трівко революційними є тільки ті переміни, що їх роблять великі маси населення**, одночасно на цілій території і після одного пляну, хочби ті переміни відбувалися дрібними етапами, не нагло, і не були надзвичайно радикальні по своєму змісту.

Такі переміни можна довершувати тільки (і виключно тільки) через організаційну роботу серед мас, через суспільні організації і при масовій культурності населення“.

До таких слів органу УСРП нині не маємо додати нічого більше. Треба навчитися відрізняти два поняття: терор і революція. Терор не є то саме, що революція. Хто визнає терор, не мусить ще бути револю-

ціонером. Не треба перецінювати ролі одиниць у викликуванні революцій. Большевики вже 14 літ намагаються величезним накладом гроша і висилкою агітаторів викликати революцію в Німеччині і ніщо з того не виходить. Навіть навпаки, скорше там може бути монархізм і фафізм, як комунізм. Зате господарська криза зробила для зреволюціонування настроїв тисячі разів більше, як доляри Комінтерна. Революції не „робляться“, вони „приходять“. Очевидно, що свідомі акція масових політичних партій має величезне значіння у робленні революційних чи протиреволюційних настроїв, але тільки тоді, коли це є справді масові організації і масові акції. Гурткова, протимасова, диктаторська і протидемократична ідеологія ще ніколи не зрушила міліонових працюючих мас.

Дуже потрібна книжка!

НОВИЙ ЗАКОН ПРО ЗБОРИ

Зладив М. Стахів. Ціна без пересилки 35 сот. Замовляти: Громадський Голос, Львів, вул. Гродзіцких 2/II.

Як найдешевше здобути освіту?

Передплачуйте „Самоосвіту“

За 12 книжочок 3.50 зол.

В 1930 Р. ПОЯВИЛИСЯ ТАКІ КНИЖКИ.

1. Що таке самоосвіта і як до неї братися? Порадник, як самому вчитися. Ціна 35 гр. (з пересилкою 45 гр.)

2. Чого земля потребує? Господарський курс дома. Ціна 35 гр. (з перес. 45 гр.)

3. Великий зрив. Нарис історії україн. революції ч. I. Ціна 50 гр. (з пер. 60 гр.)

4. Культурна людина Наука про те, як жити з людьми, в читальні і т. д. Ціна 50 гр. (з перес. 60 гр.)

5. Наш світ Земля, сонце, місяць, планети і зорі, їх вигляд і рухи. Ціна 45 гр. (з перес. 55 гр.)

6. Боротьба світів на Україні. Історія укр. революції ч. II. Ціна 50 гр. (з пер 60 гр.)

7—8 Тайни природи. Початки хемії. Ціна 80 гр. (з перес. 90 гр.)

9. Історія Галичини в рр. 1918—1919. Історія укр. революції ч. III. Ціна 60 гр. (з перес. 70 гр.)

10. Слово до молодих людей. Ціна 35 гр. (з перес. 45 гр.)

11. Чоловік та жінка. Про полове життя та полові хвороби. Ціна 60 гр. (з пер. 70)

12. Розвиток життя на землі. Наука про те, як розвивалося життя на землі від найнищих створінь до найвищих. Ціна 40 гр. (з пересилкою 50 гр.)

У 1931 РОЦІ ВИЙШЛИ ТАКІ КНИЖКИ:

13. Опис землі. Наука географії ч. I. Ціна 40 гр. (з перес. 50 гр.)

14—15. Які є народи і держави на землі? Наука географії ч. II. Ціна 70 гр. (з пересилкою 80 гр.)

16. Атлас „Самоосвіти“. Збірник мап. (Сконфісковано!)

17. Причини світової війни. Історія світової війни ч. I. Ціна 45 р. (з пер. 55 гр.)

18. Про світову господарську кризу. (Чому тепер є господарська скрута?) Ціна 45 гр. (з перес. 55 гр.)

19. Як провадилася світова війна? Історія світової війни ч. II. Ціна 45 гр. (з перес. 55 гр.)

20. Основи життя. Наука про те, з яких малих клітин складається кожне живе тіло. Ціна 40 гр. (з перес. 50 гр.)

21. Атлас „Самоосвіти“. Збірник мап, статистичних образів і краєвидів. Нове видання по конфіскації. Ціна 60 гр. (з пересилкою 70 гр.)

22. Про найстарші часи людського життя на землі. I. Наука про те, що таке історія. II. Про найдавніше життя людей, про початки культури та суспільного життя (з 15 образками). Ціна 45 гр. (з пересилкою 55 гр.) Всесвітня історія. часть I-ша.

23. Велика Україна в огнях. Історія української революції. Часть IV.

24. Царі і люди. Історія революції в Росії. I-ша часть. Ціна 50 гр. (з пересилкою 60 гр.)

25. Історія старинного сходу. Всесвітня історія. II-а частина. Ціна 35 гр. (з пересилкою 45 гр.)

ДОТЕПЕР ПОЯВИЛИСЯ ТАКІ КНИЖКИ НА 1932 РІК:

26. Між двома морями. Історія старинного Вавилону, Жидів і Персів. Світова історія: III. ч. з образ. Ціна 40 гр. (з перес. 50 гр.)

27. Як повстає життя? Нарис біології. II. ч. з образ. Ціна 35 гр. (з пер. 45 гр.)

28. Як упала царська влада в Росії? Нарис історії революційного руху в Росії. II. ч. з образками. Ціна 35 гр. (з перес. 45 гр.)

29. Як дійшли большевики до влади? Нарис історії революційного руху в Росії. III. частина. З образками. Ціна 40 гр. (з пересилкою 50 гр.)

30. Історія землі. Як творилася наша земля? Наука геології. З образками. Ціна 35 гр. (з перес. 45 гр.)

31. Країна сонця й радості. Історія старинної Греції. Світова історія. IV. частина. З образками. Ціна 45 гр. (з пересилкою 50 гр.)

32. Людина і машина (Як збудоване людське тіло та як воно працює?). З образками. Ціна 45 гр. (з пересилкою 50 гр.)

**Передплата на 1932 рік
коштує 3.50 зол.**

Адреса видавництва: *Самоосвіта, Львів,
вул. Гродзіцких 2/11.*

25к

115650

ЗНАЄТЕ, що найстаршим часописом,
який виховує, освічує і організує укра-
їнських працюючих людей, є

ГРОМАДСЬКИЙ ГОЛОС

Громадський Голос заклали осново-
положники українського соціалістичного
руху Іван Франко, Михайло Павлик, Лев
Бачинський ще в 1892 р.

Громадський Голос подає найвірніше
події на всіх українських землях.

Громадський Голос подає постійно го-
сподарські, правничі поради.

Громадський Голос дуже ясно й при-
ступно подає відомости з усіх областей
людського знання та тим способом під-
носить рівень освіти своїх читачів.

Громадський Голос учить, як треба бо-
ронити й здобувати українському селянству
й робітництву свої права.

Щому вишліть як найскорше передплату
за Громадський Голос.

Адреса: ГРОМАДСЬКИЙ ГОЛОС,

Львів, вул. Гродзіцьких ч. 2/II.

Передплата 2.80 зол. у чвергбрік;
5.50 зол. пів року; 10 зол. за оден рік.

rec

369775

5650
РЛ 5650у